

Andrej Adam
Gimnazija Ravne na Koroškem

GOSPODAR MUH IN POUČEVANJE DEMOKRACIJE

V prispevku bom poskušal pokazati, kako je mogoče roman Williama Goldinga *Gospodar muh* (oziroma njegove posamezne dele) uporabiti v šoli pri pouku državljanske vzgoje in etike. Moja teza je, da je mogoče z njegovo pomočjo (in s pomočjo filma, ki se od knjige bistveno ne oddaljuje) pripraviti zanimive razprave o demokraciji z učenci osmih razredov, pri tem izhajati iz izkušenj otrok in izpolnjevati nekatere temeljne cilje sodobnega poučevanja državljanske vzgoje oziroma demokratičnega državljanstva. Ti cilji na primer so: usposabljanje za avtonomno učenje, samostojno raziskovanje, razvijanje sposobnosti kritičnega razmišljanja, usposabljanje za participacijo in družbeno-politične dejavnosti, razvijanje kulture dialoga, spoznavanje nekaterih temeljnih vrednot in norm zahodne civilizacije (zlasti demokracije) itd. Na ta način pa ne spodbujamo le medpredmetnega sodelovanja (zlasti s slovenščino), temveč želimo dejavno prispevati tudi k razvijanju bralne kulture.

The article attempts to demonstrate the possible use of William Golding's novel *Lord of the Flies* (or of some of its parts) in school classes of citizenship and ethics. The author proceeds from the thesis that the novel (or the film which doesn't essentially differ from the book) can be used as a basis of interesting discussions with pupils of the eight class, thereby considering children's experience, along with fulfilment of some primary aims of modern instruction of citizenship education and democratic citizenship. These aims are: training for autonomous learning, autonomous research, promotion of the ability of critical thinking, training for participation and socio-political activities, promotion of the culture of dialogue, getting acquainted with some basic norms of the western civilization (especially democracy), etc. This is a way to stimulate inter-subject cooperation (especially with the Slovene language), as well as to actively contribute to the promotion of the reading culture.

1 Uvod

V okviru Pedagoškega inštituta že leta nastajajo različni modeli za poučevanje državljanske vzgoje, etike, demokracije itd. V začetku aprila 2008 sem se pridružil skupini razvijalcev didaktičnih modelov pod vodstvom dr. Janeza Justina. Kot ljubitelj literature, sem se naloge lotil s pomočjo romana *Gospodar muh* Nobelovega nagrajenca Williama Goldinga.

Na tem mestu ne bom govoril o odličnosti roman, temveč bom poskušal pokazati, kako je mogoče roman (oziroma njegove posamezne dele) uporabiti v šoli pri

pouku državljsanske vzgoje in etike. Moja teza je, da je mogoče z njegovo pomočjo (in s pomočjo filma, ki se od knjige bistveno ne oddaljuje) pripraviti zanimive razprave o demokraciji z učenci osmih razredov, pri tem izhajati iz izkušenj otrok in izpolnjevati nekatere temeljne cilje sodobnega poučevanja državljsanske vzgoje oziroma demokratičnega državljanstva. Ti cilji na primer so: usposabljanje za avtonomno učenje, samostojno raziskovanje, razvijanje sposobnosti kritičnega razmišljanja, usposabljanje za participacijo in družbeno-politične dejavnosti¹, razvijanje kulture dialoga, spoznavanje nekaterih temeljnih vrednot in norm zahodne civilizacije (zlasti demokracije) itd.

Poleg tega upam, da bodo razprave v šoli spodbudile posamezne učence, da bodo knjigo prebrali. Na ta način ne spodbujamo le medpredmetnega sodelovanja (zlasti s slovenščino), temveč želimo dejavno prispevati k razvijanju bralne kulture, kar se zdi v času, ko generacije mladih vse manj berejo, še posebej pomembno. Uporabljanje literarnih del pri pouku ima tako dvojno prednost: s pomočjo literature (oziroma zgodb) je učence lažje motivirati, spodbuditi njihovo domišljijo in samostojni premislek, hkrati pa si z branjem širijo obzorja in se uvajajo v občo kulturo.

Preden preidem k sami temi, povzemam vsebino knjige. Tina Tarter² na spletni strani – http://www.rtv slo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651 – pravi takole:

»Na neimenovan tropski otok v Tihem oceanu strmoglavi letalo, na katerem je večja skupina britanskih šolarjev, starih od šest do dvanajst let. Otroci ostanejo brez nadzora odraslih, kar se jim, potem ko premagajo prvi strah, za nekaj časa zazdi celo zabavno. Za poglavarja izvolijo svetlolasega Ralpa. Njegov »razumni prišepetovalec« iz ozadja je Pujsek, debelušček z naočniki in astmo. Mesto poglavarja mika tudi Jacka, a se na začetku podredi Ralpu.

Velikanci, kot si pravijo najstarejši fantje, in ficki, torej tisti, ki so stari samo šest, sedem let, se precej hitro prilagodijo življenju na otoku in upajo na čim hitrejšo rešitev. [...] Na Ralfov in Pujskov predlog na hribu s pomočjo Pujskovih naočnikov zakurijo ogenj, da bi dim opozoril ladje, ki bi morebiti plule v bližini. Fantje ob morju postavijo koče, določijo, kje bo stranišče, in starejši se celo razdelijo na tiste, ki bodo lovili hrano, in tiste, ki bodo skrbeli za ogenj. Najprej se vse zdi kot igra, a ko se med dečke vtihotapi strah pred neznano pošastjo, ki naj bi prežala na njih, začnejo vezi civilizacije popuščati. Jack in njegovi pristaši se vse bolj upirajo Ralpu. Jackova prva skrb je lov prašičev, Ralp pa ves čas misli na to, da mora ogenj vseskozi goreti. Jacku je za ogenj kmalu bolj ali manj vseeno – to ravnodušje pomeni, da si fantje sploh ne želijo, da bi jih kdo rešil.

Dečki, ki jih vedno bolj hromi strah pred pošastjo, postajajo drug do drugega vse bolj nasilni in nezaupljivi. Družčina se končno razcepi – skoraj vsi se pridružijo upornemu Jacku, ki jih premami tudi s kosom pečenega mesa. Ko bistri Simon razvozla uganko pošasti in se pozno popoldne vrne v tabor, ga fantje zamenjajo za pošast in pobijejo do smrti. Začne se popolna vojna, v kateri tragično konča tudi Pujsek. Ralp, nekakšen simbol demokracije in civilizacije, na koncu ostane popolnoma sam in Jack se odloči, da je treba tudi njega ubiti in darovati pošasti. Lahko podivjane dečke sploh kaj ustavi, ali bodo ponovili neumnosti, ki jih počnejo odrasli? [...] (Tarter, 2007.)«

¹ Karlheinz Dürr: *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 35, Ljubljana 2005, str. 65.

² Tarter, Tina: http://www.rtv slo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651; Knjižna polica, 10. marec 2007, Ljubljana – MMC RTV SLO.

2 Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije

Učenci v osnovni šoli razpravljajo o demokraciji pri različnih predmetih: slovenščini, zgodovini, filozofiji za otroke, državljski vzgoji in etiki ... Cilji, ki jih morajo učenci doseči pri državljski vzgoji in etiki, so naslednji:

- Spoznavajo demokracijo kot način urejanja skupnih zadev in določanja pogojev življenja.
- Spoznavajo pomembnost udeležbe vseh pripadnikov družbe (obeh spolov in vseh socialnih plasti) pri določanju in doseganju ciljev.
- Uvajajo se v praktično uporabo načel družbenega sožitja, kot so: pravičnost, enakost, svoboda, humanost, solidarnost, strpnost. Razvijajo občutek soodgovornosti za urejanje skupnih zadev.
- Spoznavajo ključne značilnosti delovanja pravne države, zlasti pomembnosti nadzora nad nosilci oblasti; pomen civilne družbe.
- Spoznavajo posebno odgovornost nosilcev oblasti za urejanje temeljnih pogojev življenja in drugih skupnih zadev.

V nadaljevanju bom prikazal, kako je mogoče te cilje, in tiste, ki sem jih navedel zgoraj, izpolniti. Stava je enostavna: ker je pripravljenost na strpno in kritično razpravo nujen pogoj demokratičnega mišljenja in življenja, si razvijanje takšne države lahko obetamo le, če pri pouku dejansko poskušamo biti strpni do drugih mnenj in če dejansko kritično razmišljamo. To med drugim pomeni, da učitelj ne predava o posameznih temah demokracije, temveč demokracijo neposredno uvaja v pouk oziroma v življenje pri pouku. To pa nadalje ne pomeni nič drugega, kakor da z učenci razpravlja o posameznih temah, pri čemer predlagamo, da se vsaj na začetku ravna po Lipmanovih napotkih, ki jih v slovenskem prostoru poznamo po zaslugi filozofije v srednji in osnovni šoli. Ti napotki učitelju so v osnovi naslednji:³

- izvajanje pogledov ali mnenj
- pomoč učencem pri izražanju: pojasnitev in preoblikovanje trditev
- eksplicacija pogledov učencev
- interpretacija (izpeljevanje logičnih implikacij, izpeljava sugeriranega)
- iskanje konsistentnosti
- zahteva po definiranju
- iskanje predpostavk
- odkrivanje napak
- zahteva po razlogih
- povpraševanje učencev, kako vedo
- iskanje in raziskovanje alternativ
- usklajevanje diskusije

Hkrati verjamem, da nam naslanjanje na neko pripoved, zgodbo ali literaturo bistveno olajša delo. Učenci se namreč v neko zgodbo z lahkoto vživijo in jo primerjajo s svojim življenjem. Pri naslanjanju na literaturo pa nam ne gre zgolj za motivacijski dejavnik, temveč tudi za negovanje obče kulturne razgledanosti, kamor lahko umestimo tudi ljubezen do branja in literature. Ker pa te ljubezni ne

³ Primerjaj: Lipman, Mathew, Vodenje filozofskega dialoga. V: *Filozofija v šoli*, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996, str. 99–122.

moremo nikomur vsiliti, lahko mladim, ko dosežejo primerno starost, literaturo približamo na različne zanimive načine. Eden izmed njih je tudi uporaba leposlovja pri obravnavanju občečloveških vprašanj, kakršno je vprašanje demokracije.

3 Didaktični modeli

Ker na samem začetku razprav še ne moremo pričakovati, da bodo učenci knjigo *Gospodar muh* prebrali (čeprav pričakujemo, da bodo sčasoma nekateri po njej posegli), si je mogoče pomagati s filmom, ki je nastal po Goldingovi knjigi. Ogled filma je priporočljivo organizirati v okviru kakšne medpredmetne povezave – v tem primeru je najbolj naravna povezava med slovenščino ter državljsko vzgojo in etiko. Po tem, ko so učenci seznanjeni z vsebino, jim ne bo težko slediti delovnim listom, na katerih so posamezni odlomki iz knjige.

V nadaljevanju bom nekaj takšnih odlomkov predstavil. Tem bodo vsakič sledili predlogi načrtov razprave z učenci in kratek komentar. Ob tem velja poudariti, da je vsak načrt za razpravo v resnici zgolj predlog; nemara si bodo z njim v večji meri pomagali tisti učitelji, ki se šele uvajajo v vodenje razprav, medtem ko bodo izkušenejši učitelji v njem lahko videli zanimivo idejo, kako se lotiti problema. Vprašanj poleg tega ni mogoče vnaprej predvideti (z izjemo neke splošne usmeritve). Pri umetnosti zastavljanja vprašanj je pomembna zlasti njihova usklajenost z zgoraj navedenimi cilji. To pomeni, da učitelj z njimi išče pojasnitve za posamezna stališča, razloge, drugačne možnosti, implikacije itd⁴. Še zlasti pomembno je, da učitelj ohranja zastavljeni logični nivo razprave in logično rdečo nit. Tako nikakor ni potrebno zastaviti vseh vprašanj, ki so podana pod posameznim načrtom za razpravo; bolje se je prilagoditi poteku ure, kar pa je seveda posledica izkušenj.

3.1 Odlomek iz knjige *W. Goldinga Gospodar muh* (str. 21–22)

»Tiho,« je odsotno rekel Ralph. Vzdignil je školjko. »Zdi se mi, da si moramo izbrati poglavarja, ki bo o vsem odločal.«

»Poglavarja! Poglavarja!«

»Jaz moram biti poveljnik,« je s prostaško nesramnostjo dejal Jack, »ker sem načelnik razreda in prvi odličnjak. Lahko zapojem visoki C.«

Spet je zašumelo.

»No, torej,« je dejal Jack; »jaz sem ...«

Obmolnil je. Nazadnje se je zganil Roger, temni deček, in spregovoril.

»Napravimo volitve.«

»Tako je!«

»Volimo predsednika!«

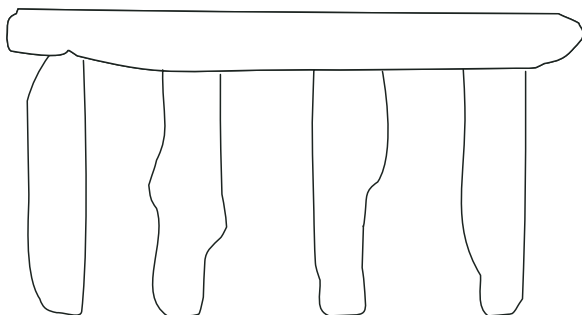
»Glasujmo ...«

[...] Jack je začel ugovarjati, vendar sta se hrušč in trušč iz vsesplošne želje po predsedniku sprevrгла v volitve, pri katerih je bil z vzdigovanjem roke izvoljen Ralph. Nobeden od dečkov ne bi vedel povedati nobenega pravega vzroka; če bi šlo za to, kdo ima največ soli v glavi, bi se tehtnica najbrž nagnila v prid Pujska, popolnoma očitno voditeljske vrline pa je imel Jack.

⁴ Primerjaj: Marjan Šimenc, Vprašanja za nadaljnja razmišljanja. V: *Misliti samostojno – priročnik za učitelje filozofije*, Zavod republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana 2001, str. 146–150.

Načrt razprave z učenci:

1. Kaj se dogaja v odlomku?
2. Ali meniš, da si mora vsaka skupnost izbrati vodjo oziroma poglavarja?
3. Kako, s kakšnimi razlogi to utemeljuješ?
4. Ali so razlogi, ki so jih navedli posamezni sošolci dobri? Kakšen sploh je dober razlog? (Učitelj lahko ob tem vprašanju napove krajši ovinek, saj lahko razprava o dobrih in slabih razlogih traja nekaj časa.)
Kakovost razlogov lahko ponazorimo s skico:

Horizontalni lik ponazarja trditev, odločitev, misel ipd. Navpični liki pa razloge, ki podpirajo našo trditev ali odločitev. Toda kaj, če je kateri izmed podpornikov slab?

5. Ali so razlogi, ki jih navaja Jack za to, da mora biti poveljnik, dobri ali slabi? Zakaj?
6. Ali dečki v odlomku vedo, zakaj so izvolili Ralpa?
7. Ali misliš, da bi ljudje nasploh morali vedeti, zakaj nekoga izvolijo? Utemelji svoj odgovor!
8. Kaj misliš, kako je pri nas? Ali pri nas ljudje vedo, zakaj nekoga izvolijo?
9. Predlog za domačo nalogo: Učenci naj doma vprašajo starše ali druge odrasle, zakaj, na osnovi kakšnih razlogov so volili, tako kot so. Kaj je posledica volitev? (Učitelj razvija razpravo tako, da ta pelje k ugotovitvi, da je posledica prenos moči in odgovornosti na izvoljene predstavnike. Ni priporočljivo, da to kar takoj pove, ker je bolje, če se učenci sami dokopljejo do tega sklepa.)
10. Koga bi vi raje volili: Jacka ali Ralpa? Zakaj?
11. Ali bi morali izvoljeni predstavniki posedovati kakšne posebne lastnosti?
12. Kaj pa če dobri in pošteni posamezniki izberejo slabega vodjo? Ali je to sploh mogoče?
13. Recimo, da so izvoljeni posamezniki slabi. Kako se utegne to odraziti pri drugih ljudeh? Ali bodo še tako svobodni, kot so bili?
14. Kako bi bilo, če bi vsi državljani vedno odločali o vseh zadevah?
15. Kaj meniš, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da lahko govorimo o demokratično urejeni skupnosti? Utemelji svoje odgovore!

Komentar:

Didaktični model izhaja iz cilja, zapisanega v učnem načrtu.⁵ Ta se glasi: Učenci spoznavajo demokracijo kot način urejanja skupnih zadev in določanja pogojev življenja.

Kot sem omenil zgoraj, naloga učitelja pri uresničevanju tega cilja ni enostavno ta, da učencem razloži, kaj je demokracija, temveč je njegova naloga – ta je v cilju implicitno prisotna – da učenci ponotranjijo »demokratično« držo. To je med drugim razlog za »logični« ovinek v tem modelu. Ovinek se nanaša na prvi pogoj kritičnega mišljenja, torej na argumentacijo in sklicevanje na razloge.

Druga stvar, ki se ji posveča ta model, so volitve, ena izmed temeljnih in vsem znanih lastnosti demokracije. Alternativna možnost je razprava o volitvah na ravni razreda. Učitelj se lahko z učenci pogovarja o tem, ali vedo, zaradi katerih razlogov so izvolili predsednika razreda in nato te razloge ocenijo.

Učenci lahko izvedejo tudi kakšno simulacijo volitev ali pa (seveda ob primer- nem času) dejanske volitve (denimo za predsednika razreda), ki se bodo ravnale po znanjih, pridobljenih pri državljski vzgoji in etiki.

3.2 Odlomek iz knjige W. Goldinga *Gospodar muh* (str. 32–34)

Ralph se je odkašljal. [...]

»Smo na otoku. Ravno smo se vrnili z vrha gore, kje smo videli vodo okoli in okoli. Nikjer nismo odkrili ne hiš ne dima ne človeških sledov ne čolnov ne ljudi. Smo na neobljudenem otoku in razen nas ni na njem nikogar.«

Jack mu je segel v besedo:

»Kljub temu nam je potrebna vojska – da bo hodila na lov. Na lov na prašiče ...«

»Tako je. Na otoku so prašiči.« [...]

»In tako, vidite,« je nadaljeval Ralph, »so nam potrebni lovci, da nam priskrbe živeža. In drugih reči.«

Privzdignil je školjko na kolenih in se ozrl naokoli po obrazih, opečenih od sonca.

»Nikjer ni nobenega odraslega. Morali bomo skrbeti sami zase.« [...]

»In še nekaj. Ne bomo trpeli, da bi govorili vsi hkrati. Kdor bi rad kaj povedal, mora vzdigniti roko kakor v šoli.«

Vzdignil si je školjko pred obraz in pogledal po njenem ustju:

»Potlej mu bom dal bisernico.«

»Bisernico?«

»Tako se namreč pravi tej školjki. Dal bom bisernico tistemu, ki bo imel prihodnji besedo.

Ko bo govoril, jo bo lahko držal v roki.« [...]

Jack je planil na noge. »Postavili si bomo pravila!« je razburjeno zaklical. »Veliko pravil! In če jih bo kdo kršil ...«

»Penk!«

»Prima!«

»Bomba!«

»Tresk!«

Načrt razprave z učenci:

1. Ali za skupno življenje poleg vodje potrebujemo tudi pravila? Utemeljite odgovor!

⁵ *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Državljska vzgoja in etika.* Pripravila Predmetna kurikularna komisija za državljsko vzgojo in etiko, Janez Justin [et al.], Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 2000.

2. Ali morajo biti pravila pravična?
 3. Kaj pomeni beseda pravičnost? Kdaj so torej pravila pravična?
 4. Ali se ti zdi pravično, da se v neki skupnosti lahko vsakdo priglasi k besedi in da lahko govori le, če se drži določenih pravil?
 5. Ali imamo kakšna pravila skupnega življenja tudi v naši državi? Ali so kje zapisana? Kakšna so ta pravila?
 6. Kaj pa, če imajo ljudje v skupini različne interese? Kateri interesi naj prevladajo? Ali je nujno, da vedno prevladajo interesi nekoga, ali pa je mogoče razlike uskladiti kako drugače?
 7. Ali morajo pravila posamezne interese kako omejevati ali pa to ni nujno?
 8. Ali morajo pri usklajevanju interesov prevladati takšne rešitve, ki prispevajo k skupnemu dobremu?
 9. Kdo določa, kaj je skupno dobro?
 10. Ali lahko navedete nekatere stvari, ki so dobre za vse oziroma sodijo v skupno dobro?
 11. Ali se vi držite kakšnih pravil?
- Itd., ipd.

Komentar:

Ta didaktični model izhaja iz enakega cilja kot prejšnji, le da se osredotoča na drugi pojem. Če se je prejšnji model osredotočil na volitve, potem se ta na pravila in njihove različne lastnosti oziroma razsežnosti. Tudi tukaj je mogoče razpravo povezati z vsakdanjimi izkušnjami učencev, a hkrati ohraniti določeno raven abstraktnega razmisleka.

3.3 Odlomek iz knjige *W. Goldinga Gospodar muh* (str. 38–46)

Ralph je pomahal s školjko.

»Mirujte! Stojte! Poslušajte!«

Na krilih zmagoslavja je sredi molka nadaljeval:

»[...] Če se bo ladja peljala mimo otoka, nas mogoče ne bodo opazili z nje. Zato moramo zakuriti grmado vrh hriba. Napraviti moramo kres.«

»Kres! Zakurimo kres!« [...]

»Glavo stavim, da je že pet proč,« je dejal Pujsek. »Ne vem, kaj mislijo, da hočejo še zdajle na hrib!«

Spoštljivo je pobožal školjko, potlej pa se ustavil in se ozrl:

»Ralph! Slišiš! Kam pa greš?«

Ralph se je že pretikal čez prvo podrto drevje na gozdni brazgotini. Nekje daleč pred njim sta odmevala lomastenje in smeh.

Pujsek je kisle volje gledal za njim.

»Kakor tropa otročajev ...«

Zavzdihnil je, se sklonil in si zavezal čevlje. Trušč potujočega zbora se je oddaljeval navkreber. Potlej je Pujsek pobral školjko in se z izmučenim izrazom staršev, ki se morajo sprijazniti z brezglavo razposajenostjo otrok, obrnil proti gozdu in začel počasi lesti po vse navzkriž podrte brazgotini.

[...]

Pujsek je izgubil živce.

»Jaz imam školjko! Zato me poslušajte! Najprej bi si morali napraviti kakšno zavetje na bregu. Ponoči bo tam spodaj še enkrat manj mraz kakor tule zgoraj. A naj je Ralph samo znil 'kres', ste že odtulili in odevilili sem gor na hrib. Kakor trop otročaje!»

Načrt razprave z učenci:

1. Zaradi česa sta se sprla Ralph in Jack?
2. Ali je Jackovo ravnanje demokratično? Pojasni svoj odgovor!
3. Pri branju prvega odlomka smo videli, da je svojo željo po oblasti utemeljeval tudi s tem, da lahko zapoje visoki C. Ali so sedaj njegovi razlogi kaj boljši?
4. Ali te ti razlogi ne prepričajo, da bi dejansko moral biti vodja?
5. Ali so fantje ravnali prav, ko so izvolili Ralpha, ali pa bi bilo bolje, če bi izbrali vodjo, ki drugih ne bi poslušal in bi o vsem odločal sam? Pojasnite razliko v načinu vodenja!
6. Kako ste pri zgodovini imenovali diktaturo enega človeka? [Na tej točki – v toku razprave – lahko učitelj vpelje pojma *diktatura* in *totalitarna oblast*.]
7. Ali tiran upošteva kakšna pravila ali sploh nobenih? Česa ni želel upoštevati Jack v našem odlomku?
8. Kaj mislite, katera pravila in omejitve mora upoštevati vsakokratna oblast v Republiki Sloveniji? Kaj mislite, da bi se zgodilo, če teh pravil nenadoma ne bi več upoštevala?
9. Ali se lahko tisti, ki so na oblasti, kdaj motijo? Razložite, kako je vprašanje oziroma priznanje zmote povezano z demokratično vladavino?
10. Ali je lahko tiranija kdaj dobra?
11. Kaj mislite, zakaj ljudje pristanejo na življenje v tiranski državi?
12. Ali se še spomnite, katere lastnosti demokracije smo obravnavali pri prejšnjih urah?
Itd., ipd.

Komentar:

Ta didaktični model podobno kot prva dva sledi istemu cilju – to je spoznavanju demokracije kot načelu urejanja skupnih zadev. A če smo se v prvem in drugem modelu posvetili volitvam in pravilom, tedaj se v tem osredotočamo na različne načine vodenja skupnosti in na razlike med temi načini.

***3.4 Odlomek iz knjige W. Goldinga Gospodar muh* (str. 161–162)**

Ralph se je siloma stresel in stopil tesneje k Pujsku, [...].

»Moral se bom odpovedati poglavarstvu. Poslušaj jih!

»Joj, moj bog! Joj, nikar!«

Pujsek je pograbil Ralpha za roko.

»Če bi bil Jack poglavar, bi hodili samo na lov in ne bi imeli ognja. Potlej bi morali do smrti ostati tukaj.« [...]

Načrt razprave z učenci:

1. Kaj skrbi Pujska v odlomku?
2. Zakaj misliš, da je tako zaskrbljen?

3. Ali bi moralo tudi državljane skrbeti zaradi dejanj tistih, ki imajo oblast? Zakaj?
4. Ali bi se morali državljani zanimati za politiko in vprašanja vladanja? Zakaj?
5. Ali bi se morali vsi državljani aktivno udeleževati političnega življenja ali pa je bolje, če se zanimajo za šport, modo itd., odločanje v politiki pa prepustijo drugim, pametnejšim od sebe?
6. Ali poznate koga, ki se ukvarja s politiko?
7. Kaj pravijo tisti, ki jih politika ne zanima, o tem, kako bi morali ljudje živeti?
8. Na otoku so sami dečki oziroma fantje. Kaj misliš, kako bi bilo, če bi bila z njimi tudi dekleta?
9. Ali bi lahko dekleta sestavila lovsko skupino in hodila na lov?
10. Kaj bi odvrnili tistim, ki pravijo, da se morajo dekleta učiti kuhati in šivati?
11. Ali bi lahko bila katera izmed deklet vodja celotne skupine? Utemelji svoj odgovor!
12. Zelo slaven mislec (gre za Platona, za katerega ste slišali pri pouku zgodovine, ko ste obravnavali atensko demokracijo) si je nekoč zastavil naslednja vprašanja: »Oglejmo si, kako je z ovčarskimi psicami! Ali morajo opravljati iste posle kakor psi, čuvati z njimi čredo, hoditi na lov itn.? Ali ostajajo doma, ker zaradi kotenja in hranjenja mladičev niso sposobne za druge stvari, samci pa se trudijo in sami skrbijo za čredo?«
 (Tukaj lahko učitelj napravi krajši ovinek in učencem predstavi analogijo:
 - Kaj misliš, je želel Platon s tem povedati?
 - Temu sklepanju pravimo analogija. Kaj misliš, zakaj nosi takšno ime?
 - Ali je ta analogija dobra? Kaj misliš, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da je analogija dobra? (Nato se učitelj vrne k vsebini analogije.)
 - Kaj bi lahko rekel tisti, ki se ne bi strinjal s Platonom, se pravi tisti, ki meni, da ženske ne morejo zasedati vodilnih položajev?
 - Kako bi odgovorili temu nasprotniku?)
13. Ali lahko odločajo o skupnih zadevah tudi priseljenci? Razložite, kaj mislite?
14. Kaj pa bogati in revni? Kdo je po vaše bolj usposobljen za odločanje o skupnih zadevah in za delo v politiki? Ali je premoženje sploh pomemben dejavnik, na osnovi katerega lahko presojava, kdo lahko odloča o skupnih zadevah in kdo ne?
15. Ali se še spomnite, katere lastnosti demokracije smo obravnavali pri prejšnjih urah?
16. Kaj torej pomeni demokracija? Kako bi jo definirali oziroma opredelili?
17. Ali obstaja še kakšna pomembna lastnost demokracije, ki je doslej še nismo omenili?

Komentar:

Tudi ta model je še zavezan istemu osnovnemu cilju kot prejšnji trije. Poleg tega tako kot prvi uvaja neko logično nalogo oziroma kar dve takšni nalogi. Najprej ocenjevanje analogij. Analogije so eden najpogostejših prijemov, ki jih uporabljamo pri argumentiranju, vendar tudi eden od najbolj spornih prijemov. Dejstvo je

namreč, da uporaba analogij – zaradi njihove približnosti in retoričnosti – omogoča argumentacijske zlorabe in zmote. To seveda ne pomeni, da kakovostnih analogij ni, to je takšnih, ki nam dejansko pomagajo pri razmisleku.

Z vsebinskega vidika se ta model posveča dvema vprašanjema: participaciji in enakosti oziroma enakopravnosti.

Model proti koncu zopet preide na logičen nivo, to je k problemu opredelitve samega pojma demokracije. Na tej točki razprav so se namreč učenci seznanili s pojmi volitev, pravil, različnih načinov vodenja, participacije in enakopravnosti. Vse to omogoča učitelju, da vpraševanje v razredu usmeri v iskanje definicije (opredelitve) pojma »demokracija«. Učitelj naj pri tem zastavlja takšna vprašanja, ki učencem omogočajo odkrivanje nujnih in zadostnih pogojev (lastnosti demokracije), pri čemer pazi in opozarja učence, da definicija ni preozka ali preširoka, da ni krožna, da res nastopajo bistvene značilnosti *določenca* oziroma tistega, kar definiramo itd.⁶

4 Še nekaj splošnih napotkov in opomb

Poleg branja odlomkov in razprav z učenci se učiteljem pri obravnavi vprašanja demokracije ponuja tudi obilo drugih možnosti, s katerimi lahko obogatijo delo v razredu. To so različne socialne igre oziroma simulacije, ki jih najdemo v priročnikih, kot sta, denimo, *Kompas*⁷ in *Vsi drugačni – vsi enakopravni*.⁸

V zgornjih *načrtih razprav* nisem posebej označil mest, kjer se zdi primerno uvajanje vsebin ali nalog, ki so zapisane v razpoložljivih učbenikih in v delovnem zvezku.⁹ Kdaj oziroma na kateri točki razprave bo učitelj uvedel učbeniško znanje, je odvisno od njegove odločitve; najbolje pa takrat, ko je to smiselno in povezano z razpravo. Čeprav menim, da je ustrezen trenutek težko predvideti – podobno kot, katero vprašanje bo naslednje – sem to vseeno poskušal nakazati.

Sodobna učna sredstva in opremljenost učilnic omogočajo tudi ogled številnih kratkih filmov na temo demokracije ali človekovih pravic (glej literaturo). Večina teh filmov je sicer v angleščini in trenutno še nima slovenskih podnapisov, a nekaj jih bo v bližji prihodnosti zagotovo prevedenih.

Za učenje demokratičnega državljanstva potemtakem obstaja obilo možnosti. Predstavljeni predlog je – kot rečeno – v resnici le predlog. Vesel bom, če ga bo

⁶ Dostopna priročnika, kjer najdemo nekaj več o pravilih dobrega definiranja sta: Olga Markič, *Logiški pojmovnih za mlade*, Šentilj, Aristej, 2000; Danilo Šuster, *Moč argumenta: logika in kritično razmišljanje*, Maribor, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, 1998.

⁷ Patricija Brander [et al.]: *Kompas: priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah*, prevod in priredba Alenka Elena Begant, Ljubljana, DZS, 2005.

⁸ Patricija Brander [et al.]: *Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih*, zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 43, Ljubljana, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Urad RS za mladino, Svet Evrope, 2006.

⁹ *Državljska vzgoja in etika: učbenik za 8. razred* (ur. dr. J. Justin). Pogl. Urejanje skupni zadev: vprašanja demokracije; Milharčič-Hladnik, Mirjam: *Državljska vzgoja in etika: učbenik za 8. razred devetletne osn. šole*. Pogl. Demokracija v šoli in razredu; *Državljska vzgoja in etika: delovni zvezek za 8. razred* (ur. dr. J. Justin). Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

kdo (zlasti učitelj na začetku svoje poklicne poti) uporabil, in še bolj, ko ga bo prerasel.

Literatura:

Patricija Brander [et al.], 2005: *Kompas: priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah*. Prevod in priredba Alenka Elena Begant. Ljubljana: DZS.

Patricija Brander [et al.], 2006: *Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK; Urad RS za mladino; Svet Evrope (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 43).

Oscar Brenifier, 2007: *Kaj pomeni živeti skupaj?* Ljubljana: Tehniška založba Slovenije (Zbirka Filozofki).

Janez Justin [et al.], 1999: *Državljska vzgoja in etika*; delovni zvezek za 8. razred. Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

Janez Justin [et al.], 1999: *Državljska vzgoja in etika*; učbenik za 8. razred. Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

Karlheinz Dürr [et al.], 2005: *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 35). Str. 65.

William Golding, 1965: *Gospodar muh*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Justin, Janez; Sardoč, Mitja & Klemenčič, Eva (2008). *Učenje in izobraževanje za demokratično državljanstvo: zbirka gradiv – zgoščenka*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Mathew Lipman, 1996: Vodenje filozofskega dialoga. V: *Filozofija v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Str. 99–122.

Olga Markič, 2000: *Logiški pojmovnik za mlade*. Šentilj: Aristej.

Mirjam Milharčič-Hladnik, 2004: *Državljska vzgoja in etika*: učbenik za 8. razred devetletne osn. šole. Pogl. Demokracija v šoli in razredu.

Marjan Šimenc, 2001: Vprašanja za nadaljnja razmišljanja. V: *Misliti samostojno – priročnik za učitelje filozofije*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo. Str. 146–150.

Danilo Šuster, 1998: *Moč argumenta: logika in kritično razmišljanje*. Maribor: Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.

Janez Justin [et al.], 2000: *Učni načrt*: program osnovnošolskega izobraževanja. Državljska vzgoja in etika. Pripravila Predmetna kurikularna komisija za državljsko vzgojo in etiko; Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo.

Vključimo otroke! Priročnik za spodbujanje soudeležbe otrok in preprečevanje socialne izključenosti; Ljubljana: UNICEF Slovenija. 2004.

Tina Tarter: http://www.rtvlo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651; Knjižna polica, 10. marec 2007; Ljubljana – MMC RTV SLO.

Kratki filmi o človekovih pravicah: <http://www.youthforhumanrights.org/watchads/index.html>; <http://www.whydemocracy.net/film/22>